

Mérési és megbízhatósági problémák a területi statisztikában

Katona Tamás¹

A régiók versenyképességéről szóló vita a magyar gazdaságfejlesztés egyik legaktuálisabb kérdését veti fel. Hogyan illeszkedhet a régiók gazdasága a nemzetgazdasághoz, hogyan illeszkedik a régiók gazdasága más régiókéhoz; a magyar régiók egymással, vagy közép-európai, esetleg általában európai régiókkal vannak-e versenyben. Felmerül a kérdés, hogy ehhez a témakörhöz miként szólhat hozzá a statisztika. Mivel a statisztika a mérések, az összehasonlítások tudománya, abban segíthet, hogy kvantifikálható legyen a versenyképesség; természetesen a lehetséges keretek között.

A régiók versenyképességének vizsgálatára két eltérő módszert alkalmaznak a statisztikában; az egyik megpróbálja lehetőleg egyetlen mutatóval jellemezni a helyzetet. Ennek a módszernek természetesen számos hibája van, hiszen így nehéz árnyalt képet adni bonyolult összefüggésekről. A másik elterjedt módszer szerint több statisztikai mutató alkalmazásával lehet adott helyzetet jellemezni, és sorrendet felállítani. Ennek a megoldásnak kétségtelen előnye az árnyaltabb kép felrajzolásának lehetősége. Hátránya többek között, hogy nehezebb mindenki számára világos és elfogadható sorrendet létrehozni az érintett megfigyelési egységek között.

A statisztikai rendszer képes arra, hogy hozzásegítse a régiókat helyzetük megítéléséhez, országon belüli és az Európai Unióban elfoglalt pozíciójuk felismeréséhez. Ez nem jelenti azt, hogy a statisztikának ne lennének még bőven feladatai az európai szintű területi statisztika kiteljesítésében. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a versenyképesség komplexebb kategória annál, mint amit viszonylag egyszerűen lehet kvantifikálni. Természetesen ettől még a statisztikai közelítés lehetséges, és az általánosan elfogadott egy főre eső GDP érték a régiók szintjén jól tükrözi a versenyképességet.

Kulcsszavak: statisztikai rendszer, regionális versenyképesség, statisztikai mérés és megbízhatóság

1. Bevezetés

A régiók versenyképességéről szóló vita a magyar gazdaságfejlesztés egyik legaktuálisabb kérdését veti fel. Hogyan illeszkedhet a régiók gazdasága a nemzetgazdasághoz, hogyan illeszkedik a régiók gazdasága más régiókéhoz; a magyar régiók egymással, vagy közép-európai, esetleg általában európai régiókkal vannak-e

¹ Dr. Katona Tamás, a szociológiai (demográfiai) tudomány kandidátusa, tanszékvezető egyetemi tanár, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Statisztikai és Demográfiai Tanszék (Szeged)

versenyben. Felmerül a kérdés, hogy ehhez a témakörhöz miként szólhat hozzá a statisztika. Mivel a statisztika a mérések, az összehasonlítások tudománya, abban segíthet, hogy kvantifikálható legyen a versenyképesség; természetesen a lehetséges keretek között.

Az egyik kérdés, amelyben a statisztika véleményt formálhat: hogyan határozható meg a régió a mai magyar valóság talaján. E kérdésnek azért van jelentősége, mert a magyar közigazgatás eddig nem alkalmazta a regionális beosztást, az évszázados hagyományok alapján a területi közigazgatás alapegysége a megye. Természetesen elvben ettől eltérhet a gazdaságfejlesztési régió fogalma, de a tapasztalatok azt mutatják, hogy ezt az eltérést a politika nem tolerálja. Ez akkor vált világgossá, amikor a kilencvenes évek közepén felmerült a tervezési-statisztikai régiók létrehozásának lehetősége, illetve szükségessége. A megyénél nagyobb területi egységekben gondolkodás a gazdaságfejlesztés számára már hosszú ideje természetes, a közigazgatás azonban ezt az elvet nem követte. Az elmúlt évtizedekben több kísérlet is történt régiók kialakítására, de az akkori gazdaságirányítási rendszerből következően ezek nem a szubszidiaritás elvéből indultak ki, ezért nem is gyökeresedtek meg.

2. A terület-beosztási rendszer

A 90-es években ismét felmerült a régiók alapításának lehetősége, de akkor sem született mindenki számára elfogadható megoldás. A régiók alakításának kérdését részben külső kényszer döntötte el, az Európai Unió igénye arra, hogy az Unióban alkalmazott ötfokozatú hierarchikus terület-beosztási rendszert alkalmazzuk.

Az Európai Unió terület-beosztási rendszere, a NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) célja szerint statisztikai igényeket elégít ki, illetve arra szolgál, hogy statisztikai nomenklatúraként eleget tegyen a legkülönbözőbb felhasználói igényeknek. Erre utal az is, hogy az Európai Unió Bizottsága azt kérte a tagjelölt országoktól, hogy a terület-beosztási rendszert az Európai Unió statisztikai hivatalával, az Eurostattal egyeztessék.

Az ötfokozatú rendszer logikájához illeszkedés egyedül a régiók meghatározásánál okozott nálunk gondot. A NUTS rendszer felső szintje, a NUTS-1 szint a *nagyrégiót* jelenti. Az Európai Unióban kialakult gyakorlattal egyezik, hogy Magyarországot ezen a szinten egyetlen egységnek tekintik (1. táblázat). A hasonló lakosságszámú országok közül hasonló megoldást választott Írország, Dánia, Svédország, míg más ugyanilyen adottságú országok több nagyrégiót hoztak létre, mint pl. Ausztria vagy Portugália.

Érdemi vitát NUTS-2 szintű régiók létrehozása váltott ki. E tekintetben Luxemburgon kívül két ország, Dánia és Írország egy-egy régiót alkot, a többi ország olyan egységeket hozott létre, amelyek átlagos népesség száma mindenhol meghaladja a 800 ezret és az országok többségében milliós nagyságrendű. Az Európai

Unióval a csatlakozási tárgyalásokat már megkezdett országok is olyan egységeket hoztak létre a NUTS-2 szintjén, amelyek átlagos népessége meghaladja az egymillió főt.

1. táblázat Az Európai Unió régióinak száma és átlagnépessége (1996)

Ország	NUTS-1		NUTS-2	
	száma	átlagos népessége (1000 fő)	száma	átlagos népessége (1000 fő)
Ausztria	3	2686	9	895
Belgium	3	3386	11	923
Dánia	1	5262	1	5262
Egyesült Királyság	12	4899	37	1589
Finnország	2	2563	6	854
Franciaország	8	7091	22	2579
Görögország	4	2619	13	806
Hollandia	4	3881	12	1294
Írország	1	3634	1	3634
Luxemburg	1	416	1	416
Németország	16	5119	40	2047
Olaszország	11	5314	20	2923
Portugália	3	3309	7	1418
Spanyolország	7	5667	18	2204
Svédország	1	8841	8	1 105
<i>Európai Unió össz.</i>	<i>73</i>	<i>4981</i>	<i>206</i>	<i>1810</i>

Forrás: EUROSTAT (1996)

Azt gondolom, az eddigiekből egyértelmű, hogy Magyarországon a *régiók* létrehozása szükségszerű volt, a megyék nem tölthetnék be a NUTS-2 szintű területi egységek szerepét. Ha megvizsgáljuk a létrejött hét régió jellemzőit, akkor megállapítható, hogy a régiók kialakítása minden tekintetben megfelel az európai gyakorlatnak. A közép-magyarországi régió lakossága meghaladja a két és negyed milliót (más országokban is a fővárost magába foglaló régió a legnagyobbak közé tartozik), a többi 540 és 940 ezer fő között helyezkedik el. A fejlettségbeli különbségeket tekintve a legfejlettebb és a legkevésbé fejlett régió között kisebb különbséget találunk, mint az európai országok többségében. Talán még azt is érdemes megemlíteni, hogy a demográfiai helyzet tekintetében sem térnek el a magyarországi régiók az Európai Unióbeliektől. Az Eurostat egyik nemrégiben megjelent népesedési kiadványa szerint évtizedünk első felében az Európai Unió negyven régiójában csökkent a népesség egy vagy több éven keresztül. Az Eurostat népességi prognózisa szerint

2025-re csaknem 90 régió népessége fogyással néz majd szembe, főként a természetes fogyás (tehát a születéseket meghaladó számú halálozás) következtében.

A NUTS-3 szintjét a *megyék* alkotják, ennek a 19 megyéből és a fővárosból álló 20 közigazgatási egység felel meg. Ennek a szintnek nagy hagyománya van a magyar közéletben, így ezen a szinten áll rendelkezésre a legtöbb statisztikai adat.

A NUTS-4 szintet a *kistérségek* alkotják, amelyekből jelenleg 150 van Magyarországon. Ha nem is minden előzmény nélkül, de jelen formájában ez a szint is az elmúlt években fokozatosan alakult ki, a régiók létrehozásánál kevesebb politikai vitával és nagyobb szakmai konszenzussal. A kistérségek helyzetének megítélésére – szintén széleskörű szakmai egyetértéssel – sikerült létrehozni egy átfogó statisztikai mutatószám rendszert.

A NUTS-5 szintet a *települések* jelentik, azaz jelenleg több mint 3100 közigazgatási egység. A jelentős város-statisztika a magyar statisztika hagyományai közé tartozik, amelyet követve napjainkban is viszonylag kedvező a 216 városra vonatkozó statisztikai adatok köre, és nem kevés adat áll rendelkezésre községi szinten is.

A bemutatott statisztikai nomenklátúra azt a célt szolgálja, hogy az Európai Unió szintjén egységes legyen a statisztikai adatszolgáltatás, azonos struktúrában, összehasonlítható formában álljanak rendelkezésre a statisztikai információk. A kialakuló tendenciákból az is egyértelmű, hogy felértékelődik a területi statisztika szerepe. A regionális szintű adatok szolgáltatása egészen új szemléletet követel. Az Európai Unió fejlődése, az integráció elmélyítése megváltoztatja a statisztika feladatait. Némileg csökken a hagyományos módszerek szerepe, és új megoldásokat kell találni.

Az egyik feloldandó ellentmondás, hogy miközben egyre több regionális adatra van szükség, a statisztikában teret nyer a részleges adatgyűjtés, illetve adatfelvétel. A hagyományos statisztikai adatfelvételek és adatgyűjtések teljes körűek voltak, és a feldolgozásuk módja lehetővé tette, hogy az egyes területi egységekre vonatkozó adatok az országos adatokkal egyidejűleg elkészüljenek. Ma a részleges adatfelvételek olyan *mintavételes eljárással* készülnek, amelyek a módszerből következően kellő megbízhatóságú országos adatokat szolgáltatnak, de nem egyszer elfogadhatatlanul nagy hibával képesek csak a regionális adatok bemutatására. A feldolgozási eljárás napjainkban általában centralizált, így a területi adatszolgáltatási igények könnyen háttérbe szorulhatnak.

A másik ellentmondás a hagyományos adatgyűjtési módszerek és az integráció által létrehozott helyzet között feszül. Ezért új módszereket kell a korábbi nemzetközi adatgyűjtések helyébe állítani. Ez utóbbi érzékeltetésére említhető a külkereskedelmi statisztika, amely a vámstatisztikai adatgyűjtésre épül; ez az Európai Unió országainak egymás közti forgalmára természetesen már nem használható. Hasonló a helyzet az Európai Unió országai közötti vándorlás megfigyelésével. Ezek az adatok mintegy regionális statisztikai adatgyűjtés termékeként állnak elő.

3. A statisztika új feladatai

Visszatérve a területi statisztika növekvő szerepére, értelemszerűen más-más feladatok jelennek meg az egyes statisztikai területeken. A legkevesebb változást a *népességstatisztikától* igényli a regionalitás előtérbe kerülése, mivel a népszámlálás és a népmozgalmi statisztika mindig település szintű adatokat szolgáltatott. Talán azt érdemes megemlíteni, hogy a népszámlálásra, mint teljes körű adatfelvételre ma is szükség van, hiszen ez az egyetlen olyan forrás, amely szinte teljes képet ad a népesség állapotáról és összetételéről tetszőleges területi bontásban (ráadásul nemcsak településenként, tehát a NUTS-5 szintjén, hanem egészen kis településrészekre vonatkozóan is, amelyek iránt ugyancsak megnőtt az érdeklődés).

A *társadalomstatisztika* olyan módon szembesül az új helyzettel, hogy elsősorban anyagi és időbeli korlátok miatt általánossá vált a mintavételes eljárások alkalmazása, ezért nem mindig állnak rendelkezésre a szükséges adatok megfelelő bontásban; ehhez növelni kell a mintavételi arányt, és módosítani kell a feldolgozás módszerein is.

A *környezetstatisztika* most fejlődő új, önálló ága a statisztikának, ezért eleve úgy kell fejleszteni, hogy eleget tegyen a területi statisztika igényeinek is.

A területi szemlélet a legtöbb változást a *gazdaságstatisztikától* követeli. Az utóbbi évtized legjelentősebb változása: két nagyságrenddel nőtt az adatszolgáltatók száma, és természetesen ezzel együtt megváltozott az adatszolgáltató gazdasági szervezetek összetétele. Tíz évvel ezelőtt mintegy 20 ezer mértékadó adatszolgáltatója volt a gazdaságstatisztikának, ma a működő gazdasági szervezetek száma meghaladja a 870 ezret. Ezek közül 600 ezer az alkalmazott nélküli szervezet, együttevve 850 ezernek a létszáma nem éri el a 10 főt, és a legalább 500 főt foglalkoztató szervezetek száma 600 alatt van. Ebben a helyzetben a gazdaságstatisztika döntően mintavételre építve gyűjthet adatokat, a legkisebb szervezetektől csak olyan minta alapján, amely garantálja, hogy egyidejűleg kevés ilyen szervezetet terhel adatszolgáltatási kötelezettség.

Ez a helyzet jelentős többlet feladat elé állítja a gazdaságstatisztikát, amely a kellő megbízhatóságú adatszolgáltatásra koncentrál. Így az utóbbi években számos nehézséget kellett leküzdeni a területi adatszolgáltatás fenntartása érdekében. Ahhoz ugyanis, hogy megfelelő területi bontású adatok is rendelkezésre álljanak, növelni kell a mintát, és főképp változtatni a mintavételi módszereken, ez pedig új feldolgozási eljárásokat is igényel. E tekintetben felmerül egy másik kérdés is, nevezetesen az, hogy milyen területi egységekre képes a gazdaságstatisztika kellő megbízhatóságú adatokat szolgáltatni. A régiók létrehozásának szükségességét korábban csak az Európai Unió igényeivel indokoltuk, hiszen nem helyes, ha a statisztikus a szakmai kompetenciáján túlmutató kérdésekben is állást foglal. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a mai gazdaságstatisztikai mutatók nem határozhatók meg kellő megbízhatósággal a megyék szintjén, azok első sorban a régiók szintjén értelmezhetők. Azaz a területi statisztikának egyre több mutatót regionális metszetben kell vizsgálnia.

2. táblázat A megyék és régiók sorrendje az egy főre jutó GDP szerint

Régió, megye	1994	1995	1996	1997
Budapest	1	1	1	1
Pest	16	18	17	11
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
Fejér	4	4	4	2
Komárom-Esztergom	10	8	8	7
Veszprém	11	9	9	9
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>
Győr-Moson-Sopron	2	2	2	4
Vas	3	3	3	3
Zala	6	7	5	5
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
Baranya	8	10	11	10
Somogy	15	15	15	17
Tolna	7	6	7	8
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>5</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	18	16	18	18
Heves	17	17	16	15
Nógrád	19	20	20	20
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>7</i>
Hajdú-Bihar	9	13	10	12
Jász-Nagykun-Szolnok	13	14	14	13
Szabolcs-Szatmár-Bereg	20	19	19	19
<i>Észak-Alföld</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>6</i>
Bács-Kiskun	14	11	13	14
Békés	12	12	12	16
Csongrád	5	5	6	6
<i>Dél-Alföld</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>4</i>

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek (1996-1998)

Érdeemes megvizsgálni az egy főre jutó *bruttó hazai termék* (GDP) alakulását az egyes megyékben, illetve a megyék sorrendjét (2. táblázat). Talán a sorrendet bemutató tábla érzékelteti legjobban a megyei GDP adat bizonytalanságát. Az a tény, hogy egy megye helyezése egyik évről a másikra akár hatot is ugorhat, arra utal, hogy a megye nem a legmegfelelőbb területi egység a nemzeti számlák számításánál.

3. táblázat A megyék és a régiók sorrendje a beruházás egy lakosra jutó értéke szerint

Régió, megye	1994	1995	1996	1997	1998
Budapest	1	1	1	1	1
Pest	5	6	9	6	7
<i>Közép-Magyarország</i>	-	-	1	1	1
Fejér	4	3	5	2	2
Komárom-Esztergom	3	5	3	5	9
Veszprém	10	12	11	7	6
<i>Közép-Dunántúl</i>	-	-	3	2	2
Győr-Moson-Sopron	2	4	2	3	3
Vas	6	2	4	4	5
Zala	7	9	13	11	8
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	-	-	2	3	3
Baranya	12	13	18	17	14
Somogy	14	17	19	18	16
Tolna	8	8	7	8	11
<i>Dél-Dunántúl</i>	-	-	6	5	5
Borsod-Abaúj-Zemplén	9	10	8	12	10
Heves	13	16	12	9	4
Nógrád	20	20	17	19	20
<i>Észak-Magyarország</i>	-	-	4	4	4
Hajdú-Bihar	15	14	16	13	13
Jász-Nagykun-Szolnok	18	7	10	15	15
Szabolcs-Szatmár-Bereg	16	18	20	20	17
<i>Észak-Alföld</i>	-	-	7	7	6
Bács-Kiskun	19	15	14	16	19
Békés	17	19	15	14	18
Csongrád	11	11	6	10	12
<i>Dél-Alföld</i>	-	-	5	6	7

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek (1996-1998)

Megvizsgálhatjuk a megyék sorrendjét az egy főre jutó *beruházások* értéke szerint is (3. táblázat). A jelentős módosulások a megyék sorrendjében itt indokolhatók a legkönnyebben, hiszen egy nagy beruházás befejezése számottevő változást okozhat adott évben a korábbi helyzethez képest. A táblázat azonban nemcsak ezt mutatja, hanem a megye méretproblémáját is.

4. táblázat A megyék és a régiók sorrendje a munkanélküliségi ráta szerint

Régió, megye	1995	1996	1997	1998
Budapest	1	1	1	3
Pest	4	4	4	5
<i>Közép-Magyarország</i>	-	1	1	1
Fejér	9	6	8	8
Komárom-Esztergom	10	10	10	7
Veszprém	7	8	6	6
<i>Közép-Dunántúl</i>	-	3	3	3
Győr-Moson-Sopron	2	2	2	1
Vas	3	3	3	4
Zala	6	7	5	10
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	-	2	2	2
Baranya	11	11	13	12
Somogy	13	12	12	16
Tolna	12	14	14	13
<i>Dél-Dunántúl</i>	-	5	5	5
Borsod-Abaúj-Zemplén	19	19	19	20
Heves	14	13	11	14
Nógrád	18	18	18	17
<i>Észak-Magyarország</i>	-	7	7	7
Hajdú-Bihar	16	17	17	15
Jász-Nagykun-Szolnok	17	16	16	18
Szabolcs-Szatmár-Bereg	20	20	20	19
<i>Észak-Alföld</i>	-	6	6	6
Bács-Kiskun	8	9	9	9
Békés	15	15	15	11
Csongrád	5	5	7	2
<i>Dél-Alföld</i>	-	4	4	4

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek (1996-1998)

Hasonló a helyzet a *munkanélküliségi ráta* megyei adatainál is, annak ellenére, hogy a munkanélküliségi adatok általában jól értelmezhetők kisebb területi egységekre is (4. táblázat). A megyék sorrendjében vannak olyan változások, amelyek egyik évről a másikra nem magyarázhatók a társadalmi-gazdasági körülmények módosulásával.

5. táblázat A megyék és a régiók sorrendje az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma szerint

Régió, megye	1996	1997	1998	1999. XI.
Budapest	1	1	1	1
Pest	5	4	6	5
<i>Közép-Magyarország</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
Fejér	12	11	11	11
Komárom-Esztergom	8	8	8	7
Veszprém	10	10	9	9
<i>Közép-Dunántúl</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>4</i>
Győr-Moson-Sopron	3	5	4	3
Vas	13	13	13	13
Zala	4	2	2	2
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>2</i>
Baranya	6	6	7	6
Somogy	7	7	5	8
Tolna	11	12	12	12
<i>Dél-Dunántúl</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>
Borsod-Abaúj-Zemplén	20	20	20	20
Heves	16	16	15	15
Nógrád	19	19	19	19
<i>Észak-Magyarország</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>
Hajdú-Bihar	15	14	14	14
Jász-Nagykun-Szolnok	17	17	17	17
Szabolcs-Szatmár-Bereg	18	18	18	18
<i>Észak-Alföld</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>
Bács-Kiskun	9	9	10	10
Békés	14	15	16	16
Csongrád	2	3	3	4
<i>Dél-Alföld</i>	<i>4</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>5</i>

Megjegyzés: év végi adatok, 1999-ben november végi adatok.

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek (1996-1998)

Nemcsak a bemutatott adatok, hanem a gazdaságstatisztikai adatok széles köre is alátámasztja azt a megállapítást, hogy a régió tekinthető olyan homogén egységnek, amely a területi összehasonlítás alapját képezheti. Ha ugyanis olyan mutatókat vizsgálunk meg, amelyek általában kisebb területi egységekre is szokásosan értelmezhetők, még akkor is érzékelhetjük az idősorok nehezen indokolható ugrásait. Ilyen mutató pl. az 1000 lakosra jutó működő vállalkozások száma (5. táblázat), illetve az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete megyénként (6. táblázat).

6. táblázat A megyék és a régiók sorrendje az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete szerint

Régió, megye	1994	1995	1996	1997	1998
Budapest	1	1	1	1	1
Pest	13	3	3	3	3
<i>Közép-Magyarország</i>	-	-	1	1	1
Fejér	2	2	2	2	2
Komárom-Esztergom	4	4	5	5	5
Veszprém	9	9	10	11	10
<i>Közép-Dunántúl</i>	-	-	2	2	2
Győr-Moson-Sopron	6	5	4	4	4
Vas	17	13	12	10	7
Zala	10	11	11	12	12
<i>Nyugat-Dunántúl</i>	-	-	3	3	3
Baranya	7	8	8	7	9
Somogy	18	18	17	16	18
Tolna	5	10	6	6	11
<i>Dél-Dunántúl</i>	-	-	4	5	5
Borsod-Abaúj-Zemplén	11	12	13	13	13
Heves	8	7	9	8	6
Nógrád	20	20	19	19	19
<i>Észak-Magyarország</i>	-	-	5	5	4
Hajdú-Bihar	12	14	14	14	14
Jász-Nagykun-Szolnok	15	16	16	15	15
Szabolcs-Szatmár-Bereg	19	19	20	20	20
<i>Észak-Alföld</i>	-	-	7	7	7
Bács-Kiskun	16	17	18	18	16
Békés	14	15	17	17	17
Csongrád	3	6	7	9	8
<i>Dél-Alföld</i>	-	-	6	6	6

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyvek (1996-1998)

4. A regionális versenyképesség mérhetősége

Vizsgálunk kell ezek után, miként kvantifikálható a régiók versenyképessége. Az ilyen természetű vizsgálatoknál két irányzat érvényesül a statisztikában; az egyik megpróbálja lehetőleg egyetlen mutatóval jellemezni a helyzetet. Ennek a módszernek természetesen számos hibája van, hiszen így nehéz árnyalt képet adni bonyolult összefüggésekről. Többek között ezért is szokták gyakran szimplifikálás-

sal vádolni a statisztikát. Ugyanakkor nem elhanyagolható előny az egyszerűen értelmezhető sorrend meghatározhatósága. Ennek különösen akkor van jelentősége, ha a statisztikailag megállapított sorrendhez valamilyen direkt hatás – pl. támogatások odaítélése – kapcsolódik. Meg kell említeni, hogy a statisztikai adatok és bármilyen anyagi előny közvetlen összekötése semmiképpen sem szerencsés – legalábbis a statisztikus nézőpontjából –, mert magában hordozza a statisztikai adatok torzításának lehetőségét az adatszolgáltató részéről.

A másik elterjedt módszer szerint több statisztikai mutató alkalmazásával lehet adott helyzetet jellemezni, és sorrendet felállítani. Ennek a megoldásnak kétségtelen előnye az árnyaltabb kép felrajzolásának lehetősége. Hátránya többek között, hogy nehezebb mindenki számára világos és elfogadható sorrendet létrehozni az érintett megfigyelési egységek között, hiszen csak bonyolultabb módszerek alkalmazása alapján lehet rangsort felállítani, pl. faktoranalízis útján. Ennek eredményeit, illetve a választott faktorokat azután a sorrenddel hátrányosan érintett egységek képviselői menetrendszerűen kétségbe vonják.

A régiók versenyképességének meghatározásához általában az első módszert alkalmazzák, az *egy főre eső GDP* alapján jellemzik a régiók versenyképességét. Természetesen az egy főre eső bruttó hazai termék csak közelítő megoldást adhat, mivel a versenyképesség komplex kategória, az Európai Unió gyakorlatában mégis elfogadottá vált ennek a mutatónak az alkalmazása.

A megyék, tehát a NUTS-3 szintű közigazgatási egységek fejlettségének meghatározásakor a második módszert alkalmazzák az Európai Unióban, a vizsgálati célnak megfelelően kiválasztott mutatószámok sorozata képezi a besorolás alapját. A támogatások odaítélésének megállapításánál pl. az alábbi statisztikai mutatókat veszik alapul:

- Az iparban foglalkoztatottak aránya adott évben.
- Az iparban foglalkoztatottak számának változása adott időszakban.
- A munkanélküliek aránya adott időpontban.
- A tartós (180 napon túli) munkanélküliek aránya adott időpontban.
- A 25 éves és fiatalabb munkanélküliek aránya adott időpontban.
- A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya adott évben.
- A mezőgazdasági egyéni gazdaságokból a közepes és nagygazdaságok aránya adott évben.
- A vándorlási különbözet adott időszakban.
- A népsűrűség adott időpontban.

A magyar statisztikai gyakorlatban valamennyi adat egyébként rendelkezésre áll. Más vizsgálatoknál alapul veszik a foglalkoztatottak különböző csoportjainak havi nettó átlagkeresetét, a gazdasági szervezetek tízezer lakosra jutó számát, a egyes-vállalatok számát, a népesség korösszetételét, iskolai végzettség szerinti összetételét, valamint az infrastrukturális mutatókat. Ezek az adatok is rendelkezésre állnak, és különböző elemzések céljára felhasználhatók.

Visszatérve a régiók versenyképességének statisztikai meghatározására, az egyik legfontosabb megválaszolendő kérdés, hogy a magyar régiók versenyképessége hogyan mérhető az Európai Unió mércéjével. Természetesen a régiók fejlettségi szintje nem függetleníthető az ország fejlettségétől.

Közismert, hogy a magyar egy főre eső bruttó hazai termék vásárlóerő paritás alapján az Európai Unió megfelelő átlagának 49%-a. Az Európai Unióban az a régió számíthat támogatásra, amelynek előbbi mutatója nem éri el az Európai Unió átlagának 75%-át. Ebbe a kategóriába tartozik 1998-ban valamennyi magyar régió.

A magyar régiók helyzetének megítélésénél két kérdést szoktunk vizsgálni. Az egyik, hogy milyen helyet foglalnak el ezek a területi egységek az Európai Unióban, a másik, hogy milyen különbségek vannak a magyar régiók között.

Az Eurostat nemrég publikálta az Európai Unió 206 régiójának 1994-1996 közötti adatait (EUROSTAT 1996). E három év átlaga alapján a görögországi Iperios egy főre jutó GDP értéke az Európai Unió átlagának 43%-a, míg Belső-London hasonló mutatója 222%-ot képvisel. A második helyen egyébként Hamburg áll az uniós átlag 194%-ával, míg a harmadik helyen Darmstadt 173%-kal. Tehát az Európai Unió régiói között számottevők a fejlettségbeli különbségek.

Hasonló különbségeket találunk az egyes országokon belül is: Németországban Hamburg egy főre eső GDP értéke 3,5-szerese – a volt keleti tartomány – Dessau hasonló mutatójának. Az Egyesült Királyságban 3,15-szoros a különbség Belső-London és Merseyside megfelelő mutatói között. Ugyanakkor Svédországban Stockholm egy főre eső GDP-je csak 1,34-szorosa Oestra Mellansverige megfelelő mutatójának.

Ehhez képest a magyar régiók fejlettségi különbsége nem túlzottan nagy; Közép-Magyarország egy főre eső GDP-je 1997-ben 2,2-szerese volt Észak-Magyarország hasonló mutatójának. Ha az Eurostathoz hasonlóan az 1994-1996 évek átlagát számítjuk ki, az arány alig haladja meg a kettőt.

A másik kérdés, a magyar régiók fejlettségének meghatározása az Európai Unión belül. Az Unió 206 régiója között 50 olyan régiót találunk, amelynek egy főre jutó GDP értéke nem éri el az uniós átlag háromnegyedét. Ha egyes országokon belül vizsgáljuk a régiók általános helyzetét, akkor megállapítható, hogy ebbe a körbe tartozik mind a 13 görög régió, a 7 portugál régióból 6, a 18 spanyol régióból 10, Németországban a 9 volt keleti tartomány és 6 dél-olasz régió is. Tehát a magyar régiók kevéssé fejlettek az Európai Unió mércéjével, de ez a szint egyáltalán nem kirívó.

5. Összegzés

Talán az eddig elmondottakból megállapítható, hogy a statisztikai rendszer képes arra, hogy hozzásegítse a régiókat helyzetük megítéléséhez, országon belüli és az Európai Unióban elfoglalt pozíciójuk felismeréséhez. Ez nem jelenti azt, hogy a

statisztikának ne lennének még bőven feladatai az európai szintű területi statisztika kiteljesítésében. Ugyanakkor azt is meg kell végül említeni, hogy a versenyképesség az előadó felfogása szerint komplexebb kategória annál, mint amit viszonylag egyszerűen lehet kvantifikálni. Természetesen ettől még a statisztikai közelítés lehetséges, és az általánosan elfogadott egy főre eső GDP érték a régiók szintjén jól tükrözi a versenyképességet.

Felhasznált irodalom

- Kovács T. 1999: Polémia a magyarországi régiókról? *Területi Statisztika*, 2.
EUROSTAT 1996: *Regions: Statistical Yearbook, 1996*. EUROSTAT, Luxembourg.
EUROSTAT 1998: *Statistical Regions for Central European Countries*. EUROSTAT, Luxembourg.